

Куца О. В. Латинские заимствования континентального периода в древнеанглийском языке.

В статье рассмотрено влияние латинского языка на процесс развития англосаксонских (германских) диалектов, становление древнеанглийского языка и формирование его лексики, проанализированы средства и условия проникновения лексических единиц латинского происхождения в древнеанглийский язык. Выявлено исторические, культурные и социальные факторы, которые способствовали появлению латинских заимствований.

Ключевые слова: латинские заимствования, словарный состав языка, древнеанглийский (англосаксонский) язык, германские (англосаксонские) диалекты, романизация, народная и классическая латынь.

Kutsa O. V. Latin borrowings during the continental period in Old English.

The article deals with the influence of Latin language on the development of Anglo-Saxon (Germanic) dialects, becoming and formation of its vocabulary. The means and conditions of penetration of Latin borrowings in Old English language are analysed. The historical, cultural and social factors that contributed to the emergence of Latin borrowings are described.

Keywords: latin borrowings, vocabulary of a language, Old English (Anglo-Saxon) language, Germanic (Anglo-Saxon) dialects, Romanization, Vulgar and Classic Latin.

Куцак Г. М.

Донбаський державний педагогічний університет

ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ ОНОМАСІОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР У ТЕКСТІ

У статті порушено проблему взаємозв'язку ономаціологічних структур у межах тексту (представлено найтиповіші для української мови випадки). До уваги взято ономаціологічні структури похідних одиниць з однаковою ономаціологічною базою чи спільною ономаціологічною ознакою. Простежено специфіку впливу комплексної дії ономаціологічних структур на семантику (зміст) тексту.

Ключові слова: ономаціологічна структура, ономаціологічна база, ономаціологічна ознака, внутрішня форма слова, текст.

Будь-яка мовна одиниця спрямована в мовлення, певний контекст. Саме в ньому можна простежити номінативний потенціал похідних одиниць, механізм породження нових назв. Текст як сукупність структурних елементів різних рівнів мови давно зацікавив лінгвістів. Намагаючись виявити взаємозв'язок і взаємозумовленість цих елементів, учені досліджували специфіку передачі в тексті модально-часових ознак об'єктивної дійсності, засоби вираження в ньому темо-рематичних особливостей та способи досягнення семантичної компресії інформації, типи номінації в тексті, когнітивно-ономаціологічний аспект тексту тощо (О. О. Потебня, І. Р. Гальперін, Т. М. Ніколаєва, Л. В. Сахарний, О. С. Кубрякова, Н. Д. Арутюнова, О. О. Селіванова та ін.). Серед порушених проблем цілком логічно постало питання зв'язку словотворення з текстотворенням, потенціалу похідних одиниць і словотворчих засобів щодо структурування та функціонування тексту (О. А. Земська, О. Б. Грещук). За твердженням мовознавців, одиниці словотвору виконують текстотвірні функції, пов'язані з цілісністю тексту, а також із його виділенням, експресивізацією [3; 2].

Інтеріоризуючи об'єктивну дійсність, мовці використовують різні засоби номінації. Найпродуктивнішими з-поміж номінативних одиниць є похідні слова. Потрапляючи в певний контекст (текст), вони синтагмізуються ("синтагмізація передбачає входження одиниць у мовленнєвий потік, текст, дискурс" [7, с. 108]) і,

відповідно, набувають семантичної конкретизації. Наявні в тексті похідні номінативні одиниці підпорядковані законам побудови тексту, пов'язані між собою на рівні когезії (зв'язності елементів тексту, надфразних єдностей) чи когерентності (глобальної зв'язності, змістової цілісності) тексту. Текстотвірна здатність номінативом часто залежить від особливостей їхніх ономасіологічних структур. **Актуальність** дослідження зумовлена передусім загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на встановлення зв'язку між системною та функціональною природою мовних одиниць, їхніми структурами й операціями мислення.

Мета статті – простежити специфіку залежності деяких ономасіологічних структур похідних номінативних одиниць від інших ономасіологічних структур у межах тексту. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) окреслення понять “ономасіологічна структура” та “внутрішня форма слова”; 2) спостереження за механізмами породження найменувань у межах тексту; 3) виявлення залежності внутрішньої форми слова й ономасіологічних структур від інших компонентів тексту.

Словотворення орієнтоване на структурування фрагментів реальної дійсності. Породження нової лексичної (похідної) одиниці – це добір належної словотвірної моделі, структури, яка б не вибивалась із закономірностей творення слів в українській мові, а органічно ввійшла би до класу відповідних реалій дійсності. Вивчаючи особливості виникнення слова як назви, учені (М. Докулід, Я. Кухарж, М. Роудний та ін.) запропонували поняття ономасіологічної структури [6; 8]. Словотвірні ономасіологічні категорії репрезентовано в різних словотвірних структурах іменників, дієслів, прикметників чи прислівників. На відміну від ономасіологічних категорій предметності та ознаки, що є елементарними щодо порушеної проблеми, тобто неподільними на інші складові, ієрархічно підпорядковані їм словотвірні ономасіологічні категорії не є елементарними, бо їх реалізують похідні одиниці, структури яких є двочленими, тобто такими, що складаються з двох компонентів: ономасіологічної бази та ономасіологічної ознаки [10, с. 60].

Науковці витлумачують ономасіологічну базу в похідному слові як те, що вказує на належність названого поняття до класу предметів, ознак, дій чи ознак ознак, тобто до найзагальнішої з поняттєвих категорій, укладеної в це слово. Порівняно з ономасіологічною базою ономасіологічну ознаку кваліфікують як семантично конкретнішу змінну для кожної словотвірної моделі величину, яка уточнює ономасіологічну базу [10, с. 60-61]. Здебільшого похідній назві відповідає така ономасіологічна структура, у якій ономасіологічною базою є словотворчий формант як виразник узагальненого значення, а ономасіологічною ознакою є корінь, основа як носії конкретної семантики [6; 8; 10].

Похідна номінативна одиниця, наділена певною семантикою і задіяна в реалізації текстових зв'язків, залежить від функціональних, естетичних особливостей тексту, а також від його структурних елементів. На думку Ж. В. Колоїз, “мовний механізм повинен мати таку внутрішню структуру, яка уможливила б змістовну комунікацію” [5, с. 86]. Номінативи мають свою внутрішню форму, яка в похідних одиницях є експліцитнішою за внутрішню форму непохідних назв.

Поняття внутрішньої форми слова, за твердженням О. П. Єрмакової й О. А. Земської, пов'язане насамперед з іменем О. О. Потебні, що витлумачив її як “стосунок змісту думки до свідомості; вона показує, як уявляється людині її власна думка” [4, с. 518]. Внутрішня форма дає змогу виявити характер (природу) найменування, вона “працює” на ономасіологічний аспект слова [4, с. 518]. У структурі назви ономасіологічної ваги набувають усі її частини. Внутрішня форма

співвідноситься з усіма складниками ономасіологічної структури, з усім словом як цілісною одиницею, “на те вона і є внутрішньою формою СЛОВА” [1, с. 10].

Аналізуючи зв'язок між словотворенням і текстом, О. А. Земська окреслила різновиди діяльнісного характеру словотворення в тексті, а також супровідні явища, зокрема й актуалізацію того чи того аспекту процесуального механізму словотворення (актуалізацію зв'язку між твірним і похідним словом; актуалізацію словотвірної структури; актуалізацію зіставлення членів словотвірної парадигми та гнізда на рівні градуальних, еквіполентних чи привативних опозицій; актуалізацію певного дериваційного значення через зіставлення членів однієї словотвірної категорії та ін.) [3, с. 18].

Актуалізацію словотвірної структури в тексті, на думку дослідниці, використовують як прийом когезії, посилення тощо [3, с. 21]. Наприклад, у поезії Ліни Костенко актуалізовано іменникову словотвірну структуру із суфіксом, що вказує на зменшено-пестливе значення (*росинка, мухоморчики, брилик, озерце, ковпачки, гномик, гаплички, бубонці, драбиночка, куманці, грибок, пташки, дашок*):

*Природа мудра. Все створила мовчки.
Росинку поту втерла на брові.
На буреломах сходять мухоморчики –
театр ляльковий просто на траві.
Один великий, в брилику озерце.
Оранжеві, червоні ковпачки.
Здається, вийде гномик в камізельці,
застебнута на срібні гаплички.
І вклониться, задзвонить бубонцями.
Драбиночку приставить до гриба.
І краснолюдки підуть з куманцями
повз гриб, що зветься Жаб'яча Губа.
Ідуть, ідуть, ідуть та спотикаються.
А на грибку, під криласом пташок,
з великим пензлем, у зелених капцях
фарбує гном оранжевий дашок.
Йому злізати високо і круто.
Він пензель той тримає обома.
Як гарно все! І все така отрута.
І сіє дощ... і гномиків нема.*

У виділених ономасіологічних структурах наявний маркувальний знак узуально-закріпленої кваліфікативної оцінки – формант зі зменшено-пестливим значенням. За ним у мові, крім традиційного словотвірного значення, встановлено простий атрибутивний зв'язок: предмет який? → *маленький* [9, с. 276]. У поезії своєрідним натяком на такий атрибутивний зв'язок є прикметник *ляльковий*, який ніби пояснює ономасіологічні структури виділених номінативних одиниць і водночас об'єднує їх усі в тексті.

Подібну актуалізацію словотвірних структур спостерігаємо і в поезії Дмитра Павличка:

*Ти сніжинкою хотіла бути –
Впасти й не розбитися з висоти.
Сніг на віях. Правда і брехня.*

*Мить, що потім мрією стає.
Сніг, сніжок, сніжечок, сніження,
Сніженнятко, сніженняточко моє.*

В ономасіологічних структурах виділених слів (*сніжок, сніжечок, сніження, сніженнятко, сніженняточко*) також наявний маркувальний знак узуально-закріпленої кваліфікативної оцінки – формант зі зменшено-пестливим значенням, підсилений спільним коренем. Умовно відправною точкою для створення цих номіналем став, імовірно, спільнокореневий з ними іменник *сніжинка*. Вони слугують засобами створення лінійної єдності, змістової цілісності та експресивізації тексту, бо є елементами одного словотвірного гнізда, одного ряду градуальних опозицій. Між словотворчими формантами аналізованих номіналем наявні певні синонімічні відношення, які можна назвати синонімно-градуальними.

Створення градуальних опозицій спостерігаємо в реченні *Пронісся вітер над гримучим дахом, застугонів, задеренчав, затих, і лиш луна повільним, довгим змахом пішла по всіх маєтностях царських* /М. Бажан/. Побудовані вони на послідовному, логічному виконанні інхоативних процесів. Такі опозиції можна кваліфікувати як логічно-градуальні. Ономасіологічні структури *застугонів, задеренчав, затих* знайшли своє місце в тексті саме в такому порядку, бо позначувані ними реалії об'єктивної дійсності виникають переважно, змінюючи одна одну. Ономасіологічною базою в цих номінативних одиницях виступає твірна основа слова, а ономасіологічною ознакою – формант *за-* із значенням початку дії.

У префіксальних похідних одиницях акценти в ономасіологічній структурі розставлено інакше. На відміну від словотворчого суфікса, який приєднується до основи слова та істотно змінює її лексичне значення, префікс переважно приєднується до цілого слова, додаючи до його лексичного значення певних відтінків. У такому разі суть назви (отже, й ономасіологічну базу) закладено в мотивувальному слові, а префікс лише уточнює основу, не вказує на предметність – її відображено саме в слові (основі) [10, 61].

Подібні ономасіологічні структури наявні в тексті *Зазиміло, засніжило в полі. Свище вітер, шляхи замело* /М. Братан/. Логічно-градуальну опозицію одноструктурних номіналем *зазиміло, засніжило* в першому реченні підсилює синонімічне до *засніжило* слово *замело*. Створення оказіональної одиниці *зазиміло* з подібною до інших номіналем ономасіологічною структурою (ономасіологічна база – твірна основа слова, ономасіологічна ознака – префікс *за-*), очевидно, зумовлене потребою підтримати в тексті інхоативну семантику. “У такий спосіб, – за словами Ж.В. Колоїз, – відбувається взаємодія двох контекстів: комунікативного і номінативного, або ономасіологічного, де останній обслуговує не стільки процес комунікації, скільки дериваційний акт, але завжди уможлиблює реалізацію мети спілкування” [5, с. 88].

Виникнення нової назви (переважно оказіональної) поруч з уже наявною відбувається в конкретній мовленнєвій ситуації, часто раптово і досить влучно. Специфікою такого створення переважно є асоціації з якимись поняттями чи коригування номінативної одиниці. Це надзвичайно експресивізує саму назву і, відповідно, контекст, у якому її вжито, наприклад: *Взяв погортати, пробігти очима сторінку-другу, та владу над собою втратив і з одного присісти, вірніше прилягу (чи є таке слово?), взяв та й проковтнув усю книгу...* /Л. Сенченко/ Ономасіологічні структури виділених слів однакові: ономасіологічною базою є формальна частина, матеріально не виражена (це безафіксні утворення), а ономасіологічною ознакою –

основа слова. За безафіксної транспозиції ономасіологічною базою номінативної одиниці виступає саме формальна частина [9, с. 301]. Слово *приляг* є певною корекцією розмовно-просторічного слова *присіст*. Автор ніби уточнив внутрішню форму слова, конкретизувавши тим самим позначувану реалію.

Для користувача мови нові похідні слова в тексті є своєрідними провідниками в “нову реальність”. Прозорість семантики нової номінатеми часто виникає завдяки внутрішній формі слова, а також використаній словотвірній моделі (за аналогією до вже відомої). Особливо цікавими щодо цього є найменування людей у художніх текстах, наприклад: *Бригадир ... прозивається Недошивко. А як подивився на графік виконання його робіт, виходить, не Недошивко, а Перешивко. ...І поважають Федора Івановича не за те, що він недо, а за те, що він пере /Остап Вишня/. Висока експліцитність внутрішніх форм двох варіантів найменування (*Недошивко, Перешивко*) однієї особи помітно відбилася на всіх структурних компонентах цих назв, зокрема й на ономасіологічних ознаках. Частинки ономасіологічних ознак *недо* й *пере* із закріпленими в них внутрішніми формами слів лексикалізувалися, перетворилися в межах тексту в самостійні номінатеми. Внутрішні форми виділених у тексті слів підтримують когерентність. Одночасне протиставлення семантики префіксів у цих одиницях експресивізує текст, створює в ньому момент ігри, каламбуру.*

Отже, похідні номінативні одиниці, що є своєрідними ономасіологічними моделями з формальними виразниками їхньої ономасіологічної спрямованості, слугують для забезпечення когезії, когерентності, виразнішого виявлення функціональних, стилістичних чи ін. особливостей тексту, який так само дозволяє актуалізувати засоби та механізми словотворення, породження ономасіологічних структур і їхні внутрішні форми. Внутрішня форма є не лише показником асоціативних, мисленнєвотворчих процесів людини, а й так званім індикатором національно-культурної специфіки народу.

Комплексне дослідження складових номінативного процесу та структурних елементів тексту дає змогу встановити зв'язок між двома ракурсами: ментальним (світосприйняттям, національною ідентифікацією) і лінгвальним (словотвірною номінативним і комунікативним).

Л і т е р а т у р а :

1. Блинова О. И. Внутренняя форма слова: мифы и реальность / О. И. Блинова // Вестник Томского государственного университета. Филология. – Томск, 2012. – № 4 (20). – С. 5-11.
2. Грещук О. Б. Словотвір у процесі породження тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / О. Б. Грещук. – Івано-Франківськ, 1996. – 24 с.
3. Земская Е. А. Словообразование и текст / Е. А. Земская // Вопросы языкознания. – 1990. – №6. – С. 17-30.
4. Ермакова О. П. Сопоставительное изучение словообразования и внутренняя форма слова / О. П. Ермакова, Е. А. Земская // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1985. – Том 44. – № 6. – С. 518-525.
5. Колоїз Ж. В. Вибір слова в комунікативному акті як словотвірний процес / Ж. В. Колоїз // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. – № 843. – Вип. 55. – Харків, 2009. – С. 86-89.
6. Нецименко Г. П. М. Dokulil. “Teorie odvozování slov” / Г. П. Нецименко // Вопросы языкознания. – 1962. – № 5. – С. 143-148.
7. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : [монографія] / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
8. Широкова А. Г. М. Dokulil. “Tvoření slov v češtině. 2. Odvozování podstatných jmen” / А. Г. Широкова, Г. П. Нецименко // Вопросы языкознания. – 1968. – № 6. – С. 135-140.

9. Языковая номинация. Виды наименований / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 360 с.
10. Языковая номинация. Общие вопросы / [под ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Куцак А. Н. Взаимообусловленность ономаσιологических структур в тексте.

В статье рассмотрена проблема взаимосвязи ономаσιологических структур в рамках текста (представлены самые типичные для украинского языка случаи). Во внимание взяты ономаσιологические структуры производных единиц с одинаковым ономаσιологическим базисом или одинаковым ономаσιологическим признаком. Отслежена специфика влияния комплексного действия ономаσιологических структур на семантику (содержание) текста.

Ключевые слова: ономаσιологическая структура, ономаσιологический базис, ономаσιологический признак, внутренняя форма слова, текст.

Kutsak H. M. Interdependent onomasiological structures in the text.

The author raised the problem of the interconnection of onomasiological structures in boundary of the text (the author presented the most typical events for Ukrainian). The author takes in attention onomasiological structures of the derivative units with common onomasiological base or common onomasiological feature. The article follows to specifics of the influence of complex action of the onomasiological structures on semantics (content) of the text.

Keywords: onomasiological structure, onomasiological base, onomasiological feature, inner form of word, text.

Кучера А. М.

**Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ СТРУКТУРАЛІЗМУ
ТА СКЛАДНОГО ЦІЛОГО ДЛЯ АНАЛІЗУ АРХІТЕКТОНІКИ
АНГЛОМОВНОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ**

В роботі розглянута можливість застосування методів структуралізму та складного цілого для аналізу архітектоніки англomовних авторських казок. Встановлені домінуючі жанрові характеристики тексту авторської казки.

Ключові слова: метод, структуралізм, авторська казка.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність. Розглядаючи перспективи застосування методів структуралізму та складного цілого для аналізу архітектоніки тексту англomовної авторської казки, доцільно зазначити, що термін “структуралізм” вперше був введений в науковий обіг В. Я. Проппом у 1928 році в його праці “Морфологія казки”. В. Я. Пропп в своїй книзі звернувся до аналізу чарівних казок зі збірника А. Н. Афанасьєва. Метод “складного цілого” вперше ввів О. М. Пешковський у 1938 році. Загалом початок ХХ століття ознаменувався великими відкриттями в лінгвістиці. На перший план вийшло вивчення структури мови та прагнення до її опису, що призвело до формування нового напрямку в філології, який отримав назву структуралізм. Слід зауважити, що цей напрям продовжує плідно розвиватися і на сучасному етапі. Перш ніж описувати англomовну авторську казку як жанр художньої літератури, ми повинні розглянути архітектоніку казки за допомогою методів, які сприяють виявленню найбільш суттєвих жанрових характеристик. Авторська казка – зовсім унікальне видове утворення, яке формується на основі древніх схем та архетипів, тобто на базі загальної пам’яті певного етносу.